

ДЕРЖАВНА МОВА: ДОСВІД ФІНЛЯНДІЇ ТА ІЗРАЇЛЮ

Іван Дзюба в одному з недавніх інтерв'ю згадує, як під час донецького «антимайдану» місцеві жіночки несли транспарант з написом «Упразднити український мовний закон за ненадобністю!». Жінки, очевидно, були твердо переконані у своїй правоті: якщо більшість мешканців Донецька говорить російською, то для чого їм нав'язують мову меншості.

Так само не вважала потрібною українську мову більшість населення Криму, де демографічну потужність російській мові забезпечила репресивна імперська політика Сталіна, в результаті якої кримські татари та інші національні меншини півострова були насильницьки депортовані, а на їхнє місце масово переселили росіян з території РСФСР. Таким чином, нинішню окупацію Росією Криму підготувала етнічна сталінська чистка, проведена понад 70 років тому.

Зросійщення промислових міст України, що почалось за доби індустріалізації 1930-х років і тривало до 1980-х, є одним з найтяжчих спадків імперської уніфікації, інструментом якої була російська мова.

Вважати ситуацію, що склалась, нормальною, – це данина запущеній в радянський час тезі про «гармонійну російсько-українську двомовність», яку пропагував ідеолог русифікації мовознавець Іван Білодід. Значно відповідніше визначив стосунки двох мов в Україні Юрій Шевельов: «мова у наступі» і «мова у відступі».

Дві стратегії мовної поведінки в зросійщеному місті

Відомо, що свобода вибору мови спілкування в міському комунікативному просторі – це фікція. Людина, яка хоче говорити українською в публічній комунікації зросійщеного міста, має до вибору лише дві стратегії мовної поведінки – або пристосуватися до оточення і перейти на російську, або ж протистояти диктатові середовища і зберігати вірність рідній мові. Повсякчас протистояти оточенню нелегко, тому більшість носіїв української мови, зокрема й тих, хто переїздить до великого міста з українськомовних сіл і містечок, у позародинному спілкуванні переходять на російську. Відтак урбаністичні середовища досі лишаються потужними центрами русифікації й денационалізації українців.

Відповідність застосування міліарної метафори до характеристики стосунків двох мов на території України переконливо підтверджує нинішнє загострення конфліктів на мовному ґрунті. Такі сюжети все частіше з'являються в засобах масової інформації. Найбільше обурення в соціальних мережах викликав нещодавній випадок у Дніпрі, коли продавчиня виштовхала з крамниці вдову вояка, загиблого в АТО, через те, що та

звернулася до неї українською мовою.

Подібний випадок вияву агресивної зневаги до державної мови, немислимий в будь-якій цивілізованій державі, не поодинокий.

І це реальний наслідок мовної політики нинішнього керівництва з його вірою в те, що двомовний принцип «Єдина країна – Єдина країна» забезпечить «гармонійну» консолідацію країни.

Такі конфлікти підтверджують слушність експертних оцінок, які попереджали про загострення стосунків між двома різномовними групами в разі будь-якого підвищення статусу російської мови. Адже так зване російськомовне населення не є ментально й світоглядно однорідним. До нього належать як щирі патріоти України, так і її ненависники. І саме на підтримку тих, хто прагне «упразднити за ненадобністю» українську мову, а оскільки мова – це основа держави, то «упразднити» і саму державу, – розрахований досі чинний Закон «Про засади державної мовної політики» Ківалова і Колесніченка, впровадженням якого регіонів за президентства Януковича.

Фінляндія й Ізраїль: досвід успішної мовної політики

У цьому зв'язку необхідно ще раз наголосити на потребі українізації для подолання мовної, культурної й ментальної залежності від Росії, без чого Українська держава лишатиметься хисткою спорудою без твердого фундаменту. Це неможливо зробити швидко, кавалерійським нападом, а потребує копіткої, наполегливої праці з впровадження мовного планування й контролю за його виконанням.

Порівняння в цьому плані України з тими, що вирішували подібні проблеми, говорить не на нашу користь. Так, у Гельсінкі, де за час шведського панування фінська мова була витіснена з ужитку, через 20 років після початку впровадження своєї мови фінськомовні мешканці зрівнялись за кількістю зі шведськомовними. В подальшому фінляндизація країни успішно завершилась.

Вражаючи є досвід Ізраїлю, де досить швидко вдалось відродити у функції загальнодержавного засобу спілкування іврит – мову, яка довгий час не вживалась як розмовна. Суспільство, отже, мало виконувати одночасно два завдання – впроваджувати іврит і створювати розмовний побутовий лексикон.

В Україні ж за 25 років не відбулось ані значного кількісного збільшення українськомовних груп у столиці, ані суттєвого послаблення панівних позицій російської мови на більшій частині території.

Успіх Ізраїлю і провал України в національній політиці зумовила одна, але дуже важлива для справи мовного планування, обставина. Заснуванням Ізраїлю

керувала сильна, відповідальна за свій народ еліта, яка хотіла, щоб після переможних лихоліть він мав свою державу. В Україні такій еліті прийти до влади не вдалось. Проросійські імперські сили виявились сильнішими.

Порошенку достатньо лише поставити підпис

На жаль, і керівництво, обране після Революції гідності, не визнає потреби русифікації країни. Стає все очевиднішим, що, попри тиск громадських активістів, Порошенко не планує скасувати Закон Ківалова- Колесніченка, хоча для цього потрібен лише його підпис під відповідним рішенням Верховної Ради. Прихильність президента до цього витвору русифікаторів Партії регіонів підтверджує нещодавно оприлюднена в «Україні молодій» інформація про заяву, яку він зробив французькому виданню Le Figaro ще в червні 2014 року. В цьому інтерв'ю президент визнав рішення про позбавлення російської мови статусу регіональної, запровадженого в законі Ківалова-Колесніченка, помилковим і наголосив на тому, що подібні ескапади ніколи не матимуть його схвалення.

Варто зауважити, що країна, видання якої дав інтерв'ю Порошенко, не схвалила і не ратифікувала «Європейську Хартію регіональних і міноритарних мов», що її Ківалов і Колесніченко використали як базу для свого закону, хоча й з точністю до навпаки. У Франції цей європейський документ визнали таким, що суперечить Конституції Франції і загрожує цілісності держави. Різко негативну оцінку Хартії дала політолог Івон Больман у праці «Мовні війни в Європі», яка вийшла і в українському перекладі у видавництві «К.І.С.» у 2007 році.

За відсутності державної політики підтримки української мови, цей обов'язок, як і в інших сферах суспільного життя, беруть на себе громадські організації і активісти. Вони засновують в містах мережу безкоштовних курсів української мови, розмовні клуби, провадять соціологістичні дослідження становища української мови в різних регіонах, домагаються через судові позови маркування українською мовою товарів, стежать за вживанням державної мови у сфері послуг. Під тиском громадських організацій Верховна Рада зареєструвала три мовних законопроекти. Майбутнє покаже, чи вдасться патріотичній частині депутатського корпусу подолати опір керівництва і ухвалити закон «Про державну мову», де визначальною є вимога створення інституції з функціями контролю за виконанням мовного законодавства.

Лариса МАСЕНКО,
доктор філологічних наук, професор
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»